

Geyl, Pieter, *Ik die zo weinig in mijn verleden leef. Autobiografie 1887-1940*, Wim Berkelaar, Leen Dorsman, Pieter van Hees (eds.) (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2009, 483 blz., ISBN 978 90 284 2286 5).

Van weinig twintigste-eeuwse historici zijn zoveel egodocumenten voorhanden als van Pieter Geyl. In 1973-1975 verschenen drie delen brieven en andere stukken die Geyls engagement in de Vlaamse Beweging documenteerden. In 1979-1981 volgden vijf delen met de brieven die met F.C. Gerretson werden gewisseld. Deze edities vulden de autobiografische teksten aan die de Utrechtse hoogleraar al tijdens zijn leven had gepubliceerd of die postuum waren verschenen (zoals het 'Levensverhaal (tot 1945)' in de bundel *Pennestrijd over staat en historie*, 1971). Weinigen wisten intussen dat in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek nog een parel lag verscholen: een omvangrijke autobiografie, die nog slechts in typoscript bestaat. Geyl schreef haar in 1942-1943 – hij was toen vijfenvijftig – in gevangenschap in Sint-Michielsgestel, waar hij als 'Indische gijzelaar' van de Duitsers verbleef. De tekst was op verzoek van de familie (om begrijpelijke inhoudelijke redenen) onuitgegeven gebleven. Daarop is nu verandering gekomen: Wim Berkelaar, Leen Dorsman en Piet van Hees hebben onder de titel *Ik die zo weinig in mijn verleden leef* een voortreffelijke editie bezorgd, met onder meer een deskundig gesteld nawoord, waarin Geyls levensloop na 1940, het eindpunt van deze onvoltooide autobiografie, wordt geschetst.

Geyl begint deze levensgeschiedenis met het verhaal van zijn jeugd, de tragedie van zijn zenuwzieke vader, zijn studie in Leiden, die uitliep op een lange Italië-reis, en zijn korte leraarschap in Schiedam in 1912-1913. Hij vervolgt het verhaal chronologisch: zijn correspondentenschap van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* in Londen vanaf 1914 en het bijzonder hoogleraarschap in de Nederlandse geschiedenis aan het University College London vanaf 1919, gecombineerd met een medewerkerschap van het propagandistische

Nationaal Bureau voor Documentatie. Hij verhaalt over zijn historisch werk – zijn verzet tegen de orangistische historiografie en zijn Groot-Nederlandse geschiedschrijving, met als hoogtepunt de vanaf 1930 verschijnende *Geschiedenis van de Nederlandsche stam* – en benadrukt zonder schroom de verwevenheid van dit werk met zijn politieke acties. Die politiek neemt in deze autobiografie een belangrijke plaats in: Geyl, vanaf circa 1910 gegrepen door het nationalistische virus, spreekt uitvoerig over zijn Groot-Nederlandse engagement en zijn bemoeienissen met de 'Vlaamse kwestie'. *Geschiedenis* en politiek komen ook samen in het hoofdstuk waarin de moeizame benoeming in Utrecht, in 1934, wordt verhaald. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan de omgang met Gerretson in de late jaren 1930, een illustratie ook van de persoonlijke geschiedenis die door de hele tekst heen is geweest.

De figuur die uit deze autobiografie naar voren treedt, is geen onbekende: ook nu verschijnt Geyl als een man met een mateloze ambitie en een enorme geldingsdrang, een man die eigenwijs is, zelfverzekerd en zich bewust van zijn successen en van zijn invloed. Geyl noemt zichzelf dan ook 'een echte persoonlijkheid', 'een karakter', en onderscheidt zich in één adem van 'de burgermensjes', de zwakkelingen en de meelopers, die zich naar anderen schikken. Verwondert het dat Geyl ervan hield het gezag – de burgemeester van Den Haag in zijn jeugd, later het Belgische staatsgezag – te tarten en er ook op stond dat te laten weten aan iedereen die het horen wilde? Dat hij van polemieken en competitie genoot en de uitwerking van zijn eigen ('striemende') uithalen graag in de verf zette ('Als een bom werkte dat stuk!')? Dat vriendschappen voor hem ook altijd rivaliteiten inhielden? Sprekend over P.N. van Eyck bijvoorbeeld luidt het: 'Overigens kwam ik zeker in zijn gezelschap niet slecht uit.'

Natuurlijk wordt in *Ik die zo weinig in mijn verleden leef* een zelfbeeld gecreëerd. Dat blijkt onder meer uit Geyls beschrijving van zijn optreden in de Groot-Nederlandse en Vlaams-nationalistische

beweging, een wereld vol intriges, waarin mensen eerder met elkaar verbonden leken door een gemeenschappelijke vijandschap dan door wederzijdse waardering. Uit die beschrijving rijst het beeld op van een man die op twee fronten moest strijden: hij moest de voor de 'Vlaamse kwestie' onverschillig blijvende Nederlanders én de weifelende Vlaams-nationalisten aanvuren, maar tegelijkertijd de Vlaams-nationalistische doctrinairen temperen. Maar op het moment dat de Groot-Nederlandse en Vlaams-nationalistische collaboratie in zicht komt (en in 1942-1943 had zij zich ten volle geopenbaard), valt het accent vanzelfsprekend op de pogingen de extremisten te temperen. De zelfbewuste man was ook een gematigde man, zo is de expliciete boodschap: '[...] gematigd ben ik altijd gebleven, alles ondergeschikt maken aan de nationalistische visie heb ik nooit gedaan.'

Geyl is ook in deze autobiografie een goede verteller, de tekst is fris en licht van toon. Toch vermoeit de lectuur ook al snel. Dat heeft in eerste instantie te maken met de hebbelijkheid van de schrijver voortdurend oordelen over anderen te vellen, bladzijde na bladzijde. Het begint bij zijn jongere broer ('een zwak karakter, later getrouwd met een volksmeisje, dat hem beheerste en dat met haar lichtgeraaktheid de verhouding tussen hem en mij helemaal onmogelijk heeft gemaakt') en eindigt bij zijn Utrechtse collega's (één van hen heet 'een afschuwelijke geleerde, eigenwijze en beperkte schoolmeester'). 'Ik was hooghartig en ongenadig in mijn oordeel. Mijn kritiek werd algemeen gevreesd', schrijft Geyl wanneer hij zijn optreden als Leidse student typeert, om er onmiddellijk aan toe te voegen dat hij zijn kritiek steeds op 'loyale wijze' heeft aangewend. Na de zoveelste onbarmhartigheid en de daarmee samenhangende uiteenzetting van de eigen superioriteit kan de lezer het met moeite geloven.

Vermoeiend en bijwijlen ook gênant. Dat geldt in het bijzonder voor de passages waarin de treurige geschiedenis van Geyls eerste huwelijk wordt verteld. Gênant zijn deze passages vooral omdat zij de opmaat vormen voor een aaneenrijging van

verhalen over vrouwen: vrouwen die bazig zijn en vrouwen die zwak zijn, vrouwen die bewonderen en vrouwen die ongenaakbaar zijn, vrouwen met exotische charmes en vrouwen die 'terugstotend lelijk grof' zijn, vrouwen die het huishouden regelen en vrouwen die dichten, 'smakelijke' vrouwen en 'geverfde poppetjes', vrouwen die in bioscopen worden ontmoet en vrouwen met wie affaires achter de theaterschermen worden aangegaan, slonzige dienstmeisjes in hotels en echtgenotes van vrienden. Ontelbare vrouwen die moeten worden veroverd. De zelfbewuste man was niet gematigd.

De gedetailleerdheid waarmee de escapades met de vrouwen worden verhaald, wordt echter ook voor interessantere zaken aangewend. *Ik die zo weinig in mijn verleden leef* bevat uitvoerige passages over de Ierse reis die Geyl in 1917, kort na de Paasopstand, maakte en hem een model gaf om de 'Vlaamse kwestie' te vatten, over het tijdschrift *Leiding* dat hij in 1930 met Van Eyck en Gerretson oprichtte, over de 'affaire Colenbrander' na de ontdekking van het plagiaat dat de Leidse hoogleraar op Henri Pirenne had gepleegd, over de Utrechtse benoeming. Die rijkdom brengt allerlei milieus in beeld, en natuurlijk ook de positie van de immer ondernemende Geyl daarin: het journalistieke milieu met zijn correspondentschappen, het milieu van de Nederlandse historici, waarin Geyl onder meer door zijn in Londen opgedane liefde voor essayistische geschreven politieke biografieën een eigen kleur kreeg, het Nederlandse universitaire milieu, waarvan onder meer de starheid en de afhankelijkheid van Den Haag worden benadrukt, het politieke milieu van de Groot-Nederlanders en de Vlaams-nationalisten. Dat maakt van deze autobiografie ondanks haar zelfzucht een belangwekkend document. Berekenend en vrijmoedig, vaak onbillijk en altijd scherp, heeft Geyl een portret getekend van de werelden die hij vóór zijn gevangenschap onvermoeibaar doorkruiste.

Sluyterman, Keetie, Wubs, Ben, **Over grenzen. Multinationals en de Nederlandse markteconomie** (Bedrijfsleven in Nederland in de twintigste eeuw 2; Amsterdam: Boom, 2009, 367 blz., ISBN 978 90 8506 712 2).

Volgens de schrijvers van dit boek is Nederland sinds de jaren 1980 verschoven van een gecoördineerde markteconomie (CME) naar een liberale markteconomie (LME), hoewel daarbij wel bepaalde instituties gehandhaafd zijn zoals een institutioneel verankerd overlegmodel voor de arbeidsmarkt.

Voor het perspectief op de internationalisering van multinationals volgen Sluyterman en Wubs de visie van Harvard bedrijfshistoricus A.D. Chandler (1918-2007) die grote bedrijfsontwikkelingen afleidde uit de revolutionaire ontwikkelingen op het gebied van transport, energievoorziening en communicatie. Verder haken de auteurs aan bij de Franse en Duitse sociologen Marie-Laure Djelic en Sigrid Quack die een onderscheid maken tussen de eerste globalisering tot 1914, die vooral steunde op persoonlijke netwerken, terwijl de tweede globalisering vanaf de jaren 1950 veel meer het karakter heeft gekregen van gecodificeerde internationale connecties, gestandaardiseerde bedrijfsprocessen en producten en invoering van formele regels.

Bij de analyse van de eerste periode van internationale expansie (1890-1914) blijkt duidelijk dat Nederland mede dankzij haar koloniën internationaal georiënteerd is. De top 25 van Indische NV's behoorde ook tot de top van het Nederlandse bedrijfsleven. Het ging vooral om 'free standing companies', die geen onderdeel uitmaakten van een multinational, maar wel intensief betrokken waren bij een koloniaal netwerk bestaande uit cultuurmaatschappijen – die gedwongen waren landbouwproducten voor de wereldmarkt te verbouwen –, banken, handelshuizen en scheepvaartondernemingen. Buiten de koloniën waren het andere grote Nederlandse familie-ondernemingen die op eigen kracht hun internationale vleugels uitsloegen zoals

W.A. Scholten die eigen fabrieken bouwde in het buitenland en daarmee de oudste industriële multinational van Nederland werd. Anton Philips ging naar Sint Petersburg, omdat een zus van zijn vrouw getrouwd was met een Nederlandse aannemer die daar opereerde.

In Nederland waren het daarentegen vooral buitenlandse ondernemingen die intensief betrokken raakten bij de opbouw van nieuwe infrastructuren op het gebied van transport, energievoorziening en communicatie. Door het hele boek heen wordt Siemens opgevoerd als voorbeeld van de intensiteit waarmee buitenlandse bedrijven meehielpen met het moderniseren van de Nederlandse industrie. Siemens introduceerde in Nederland de telegraaf, de dynamo en de elektrische tractie. De International Bell Telephone Company (IBTC) bracht hier de telefonie. Katholieke jongemannen van de families Brenninkmeijer, Dreesmann, Peek en Cloppenburg verlieten hun Westfaalse geboortestreek om te ontsnappen aan de Pruisische dienstplicht en vestigden zich succesvol in Nederland. Opvallend is met welk gemak men in deze periode voor de Eerste Wereldoorlog naar het buitenland trok en het buitenland hier toe liet. Fijntjes merken de auteurs op dat men zich wel bewust was van culturele verschillen, maar er vanuit een overheersend etnocentrisch perspectief weinig acht op sloeg.

De auteurs schetsen de periode 1914-1945 als een tijd waarin de-globalisering overheerste. Met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog eindigde de 'eerst globale economie' (122). Rationalisaties door horizontale integratie in de jaren 1920 en saneringen met steun van de overheid in de jaren 1930 overheersten het beeld. Bedrijven als Philips, Enka/Aku en Unie/Unilever waren weinig actief in de koloniën en richtten zich veeleer op Europa en Amerika. Er werd aandacht besteed aan het verbeteren van de bedrijfsinrichting door een staf-lijn structuur te introduceren en nationale verkoopmaatschappijen meer invloed te geven. Maar Deterding (Shell) wilde geen formele procedures doorvoeren noch een te rigide systeem van administratieve rapportage.